

EL VALOR DE LA CRÍTICA
Isidor Cònsul

Josep Yxart, Novel·listes i narradors. A cura d'Enric Cassany. Biblioteca d'Els Marges. Curial. Barcelona, 1991.

Josep Yxart i Moragas (1852-1895) és un dels noms emblemàtics de la crítica literària del darrer terç del segle XIX i se'l considera un cas únic de crític professional en els anys de la Restauració. Sens dubte, la seva fou una opció vital arriscada, sobretot des d'una perspectiva econòmica, que va saber trampejar, però, amb altres feines editorials i amb la seguretat que atorga el fet de pertànyer a una nissaga de patrimoni solvent. Excel·lí com a crític literari i encara avui ens admira l'encert i la qualitat d'una obra que ha estat comparada a la de Clarín, amb qui es poden establir, sens dubte, més d'una coincidència i paral·lelismes. Vinculat per amistat i ofici a Joan Sardà, tots dos constituïren el tàndem crític de més consistència de la literatura catalana del darrer terç del segle.

S'acostuma a dir que l'aportació més substantiva de Josep Yxart fou exercida en el camp teatral, sobretot per l'estudi crític Teatre Català (1879) on, sota la influència determinista de Taine i de Renan, mirà d'acostar-se a les particularitats del caràcter nostrat per definir-hi el teatre que li corresponia. En el marc de la novel·la no arribà a un estudi de pretensions tan globalitzadores, però participà activament en el debat sobre el Naturalisme i va entendre perfectament que la novel·la del realisme s'anava convertint en la literatura nova de la segona meitat del segle XIX. Bon coneixedor de les literatures europees, l'aportació d'Yxart en els àmbits de la narrativa fou

de cabdal importància per a la literatura catalana i enriquí, alhora, la polèmica sobre el Naturalisme en el marc més ampli de l'estat espanyol. Dins del panorama català i d'acord amb Joan Sardà, esperonà el seu cosí Narcís Oller perquè fes forat en els nous horitzons oberts pel realisme i el naturalisme. Vist en perspectiva, el naturalisme es presentava com una alternativa única per a la literatura catalana de la segona meitat del segle. Era una literatura que s'havia envigorit per l'esclat de força de la Renaixença, però restava encara massa ancorada en els esquemes del Romanticisme. En el tombant de 1870 cap a 1880, el naturalisme esdevingué una oportunitat d'or per fer-la caminar en paral·lel amb la resta de les literatures europees i també perquè superés l'anacronisme dels esquemes jocfloralescs i romàntics més recurrents de la Renaixença.

A CAVALL DE DUES CULTURES

El volum que ha editat Enric Cassay, Novel·listes i narradors, aplega tretze treballs crítics de Josep Yxart, de tarannà i objectius diferents, ordenats cronològicament (1883-1891) i on quedà ben palesa, la seva situació entre dues cultures. Vuit dels treballs s'adrecen a sis autors catalans (Joan Pons i Massaveu, Narcís Oller, Emili Vilanova, Gaietà Vidal de Valenciano, Carles Bosch de la Trinxeria i Josep Pin i Soler) i els altres cinc a tres d'espanyols: Emília Pardo Bazán, José Ma. de Pereda i Benito Pérez Galdós.

En un ajustat estudi d'introducció, Enric Cassany remarca els interessos i l'actitud d'Yxart davant de la narrativa en aquells anys vuitanta. El crític venia del teatre però va entendre perfectament que la novetat literària del segle era el retrat del novel·lista per reflectir una societat burgesa i en procés de transformació. Per aquesta raó cal remarcar la defensa que fa de la novel·la com a gènere que es renova en el marc literari del segle

XIX. A l'entrada del comentari de La tribuna, d'Emilia Pardo Bazán, recalca el fet que, en poc temps, la novel·la ha passat de ser un gènere al servei de la frivolitat -i per això mateix poc apte per a lectors circumspectes i seriosos- a convertir-se en un autèntic estudi de l'home i de la societat. És el punt que emfasitza, per enaltir Narcís Oller, quan comença la crítica de Vilaniu: **Oller, como los primeros novelistas contemporáneos, idolatra la realidad, y entiende que la novela es imitación exacta de lo mismo.**

Diria, però, que Yxart se sent més còmode, ample i segur quan s'adreça al realisme i al naturalisme espanyol. Potser perquè els interlocutors castellans (la Pardo Bazán i Galdós, sobretot) formen part d'una literatura amb més tradició narrativa i també perquè són autors que participen d'uns interessos estètics que li són més acostats. N'és una bona prova la coincidència amb les crítiques que, dins de La cuestión palpitante, apunta Donya Emilia Pardo Bazán respecte d'algun dels dogmes del naturalisme definit per Zola. El rebuig, sobretot, del determinisme materialista de l'escola francesa. I és evident, d'altra banda, que Galdós i Emilia Pardo Bazán interpreten a la seva manera la música del naturalisme sense que hi hagi cap necessitat de suggeriments previs ni acomboiements posteriors.

En canvi, quan s'adreça als narradors catalans sembla tenir el convenciment que Narcís Oller és l'únic que s'encasta correctament en l'esperit del realisme. Els altres, o bé ofereixen solucions massa carregades d'idealisme o són d'un costumisme que ja és del tot fora d'hora. Enric Cassany arrodoneix amb encert la presentació del volum precisant que Yxart només se sent, com a crític, orientador del seu cosí Narcís Oller. Quant a la resta, exerceix d'amable historiador que s'ocupa d'Emili Vilanova i de Vidal de Valenciano, i un simple corresponsal de Josep Pin i Soler o de Carles Bosch de la Trinxeria.

En darrer terme, aquesta situació d'Yxart entre dues cultures i el fet de ser a l'aguait de les noves formulacions literàries del seu temps, va

servir per esperonar i modernitzar, en la figura de Narcís Oller, el panorama literari de la Renaixença. Llàstima que no arribés a temps de llegir la millor aportació del seu cosí, La bogeria on, a banda del tema tractat, el mateix naturalisme es converteix en matèria literària i en element de debat amb les tesis deterministes d'Emili Zola.

Isidor Cònsul